

Слободян Наталія Ярославівна ¹,
кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки
і права

Левченко Юлія Григорівна ¹,
кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки
і права

Іванюта Тетяна Миколаївна ¹,
кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки
і права

¹ Навчально-науковий інститут економіки і управління,
Національний університет харчових технологій

Slobodian Nataliia ¹,
PhD in Economics,

<https://orcid.org/0000-0002-7788-6060>

Levchenko Yuliia ¹,
PhD in Economics,

<https://orcid.org/0000-0002-1879-7770>

Ivaniuta Tetiana ¹,
PhD in Economics,

<https://orcid.org/0009-0004-1386-7313>

¹ Institute of Economics and Management,
National University of Food Technologies

ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНИХ БІЗНЕС-РІШЕНЬ НА ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ THE INFLUENCE OF INNOVATIVE BUSINESS SOLUTIONS ON THE FORMATION OF THE STRATEGIC POTENTIAL OF FOOD INDUSTRY ENTERPRISES

Слободян Н. Я., Левченко Ю. Г., Іванюта Т. М. Вплив
інноваційних бізнес-рішень на формування стра-
тегічного потенціалу підприємств харчової про-
мисловості. *Український журнал прикладної еко-
номіки та техніки*. 2024. Том 9. № 1. С. 122 – 130.

Slobodian N., Levchenko Y., Ivaniuta T. The influence
of innovative business solutions on the formation of
the strategic potential of food industry enterprises.
*Ukrainian Journal of Applied Economics and
Technology*. 2024. Volume 9. № 1, pp. 122 – 130.

Метою дослідження є аналіз сучасних тенденцій і визначення впливу інноваційних бізнес-рішень на формування стратегічного потенціалу підприємств харчової промисловості. Зазначено, що українська економіка не має високого потенціалу розвитку через низьку інноваційну активність підприємств, про що свідчать результати *Global Innovation Index*, де за 2018-2020 рр. Україна погіршила своє положення на кілька позицій у загальному інноваційному рейтингу, зайнявши 45 місце. Доведено, що розвиток інноваційної активності напряму пов'язаний з політичною й економічною ситуацією в країні. Через запровадження обмежень, пов'язаних з Covid-19, інноваційна активність підприємств харчової промисловості знизилася у 3,5 разу упродовж 2016-2020 рр. Попри це, загальний обсяг реалізації інноваційної продукції продемонстрував ріст у 6,5%, досягнувши 7071,9 млн грн за 2020 р. Однак частка такої продукції щодо загального обсягу реалізованої продукції становила всього 2,7%. Із загального обсягу реалізованої інноваційної продукції частка нової продукції для ринку становила всього 13,7%, інша частка припадала на продукцію, що є новою лише для підприємства. Досліджено, що витрати на інновації за 2018-2020 рр. зросли у 2,4 разу, однак більша їх частина припадає на франчайзинг та ліцензії, а не на НДР, виконані власними силами. Як показано у дослідженні, підприємства харчової промисловості намагаються використовувати різноманітні фінансові, зокрема боргові, інструменти для інноваційної діяльності, віддаючи при цьому перевагу власним коштам. Оскільки рівень стратегічного розвитку інноваційної діяльності затверджується Верховною Радою строком до 10 років, то й аналогічний горизонт планування використовується й підприємствами. Політика українського уряду є неоптимальною й неефективною, оскільки рівень підтримки інноваційності на підприємствах становить всього 3-4% від коштів місцевих і Державного бюджетів. Стратегічними ж пріоритетами розвитку інноваційності бізнес-рішень підприємств харчової промисловості мають стати: енергоощадні, енергоефективні та поновлювальні джерела енергії; новітні технології виробництва, використання матеріалів й оновлення асортименту продукції; оновлення та модернізація наявної виробничо-технічної бази підприємств; впровадження екологічно чистих технологій і позитивний вплив на навколишнє природне середовище; застосування інформаційно-комунікаційних технологій і пов'язаних з ними процесів автоматизації та роботизації.

Ключові слова: інновації, конкурентоспроможність, бізнес-рішення, стратегічний розвиток, підприємства харчової промисловості.

The study aims to analyze modern trends and determine the impact of innovative business solutions on the formation of the strategic potential of food industry enterprises. It is noted that the Ukrainian economy does not have a high potential for development due to the low innovative activity of enterprises, as evidenced by the results of the *Global Innovation Index*, where in 2018-2020, Ukraine worsened its position by several positions in the overall innovation rating, taking 45th place. It is proved that the development of innovative activity in this direction relates to the political and economic situation in the country. Due to the introduction of re-strictions related to Covid-19, the innovative activity of food industry enterprises decreased by 3.5 times during 2016-2020. Despite this, the total volume of sales of innovative products showed a growth of 6.5%, reaching 7071.9 million hryvnias for 2020. However, the share of such products in the total volume sold was only 2.7%. Of the total volume of innovative products sold, the share of new products for the market was only 13.7%; the other share was for new products only for the enterprise. Research has shown that spending on innovation for 2018-2020 has increased by 2.4 times, but most of it falls on franchising and licenses rather than on R&D performed in-house. As shown in the study, food industry enterprises try to use various financial tools, including debt, for innovative activities while giving preference to own funds. Since the level of strategic development of innovative activity is approved by the Verkhovna Rada for up to 10 years, enterprises also use a similar planning horizon. The policy of the Ukrainian government could be faster and more effective since the level of innovation support at enterprises is only 3-4% of local and state budget funds. Strategic priorities for the development of innovativeness of business solutions of food industry enterprises should be: energy-saving, energy-efficient, and renewable

energy sources; the latest production technologies, use of materials, and updating of the product range; renewal and modernization of the existing production and technical base of enterprises; implementation of environmentally friendly technologies and positive impact on the surrounding natural environment; application of information and communication technologies and related processes of automation and robotization.

Keywords: *innovation, competitiveness, business solutions, strategic development, food industry enterprises.*

Вступ

Інновації здійснюють вагомий вплив на розвиток підприємства, галузі, ринку та економіки країни загалом. Беззаперечним фактом є поступальний розвиток ринкової активності підприємства, заснований на інноваційності його діяльності. Як відомо, інновація може розглядатися через призму новизни на ринку, де працює підприємство, або через призму впровадження нових рішень чи технологій, які раніше не використовували на підприємстві. Таким чином, можна розглядати інноваційний розвиток бізнес-процесів підприємства у довгостроковому горизонті як наслідок розроблення, обговорення та імплементації стратегічних рішень.

Інновації є запорукою стійкості та ефективності функціонування будь-якого підприємства, зокрема й харчової промисловості. Інноваційний розвиток притаманний підприємствам на різних стадіях його розвитку, особливо в контексті вироблення та реалізації довгострокової політики. Ці питання знайшли відображення в наукових публікаціях учених різних країн.

Так, Larina Y. [1] зазначає про необхідність інноваційності підприємств харчового сектору, наголошуючи на важливості впровадження інноваційних інструментів маркетингового просування продукції. Ахатjonovich A. A. [2], аналізуючи розвиток харчової промисловості, відводить важливе значення формуванню довгострокових конкурентних переваг, питанням конкурентоспроможності у зв'язку формуванням і реалізацією підприємницької стратегії. Babayev F. [3], своєю чергою, дослідив важливість інвестицій для розвитку підприємств харчової промисловості, звернув увагу, що основою формування інвестиційного потенціалу є внутрішні джерела фінансування, не достатня увага причому приділяється іноземному фінансуванню та створенню спільних проєктів. Bigliardi B., Ferraro G., Filippelli S. та Galati F. [4] проаналізували та систематизували основні моделі інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості та визначили, що вони мають зрілий і повільний характер. Rabadán A., González-Moreno Á. та Sáez-Martínez F.J. [5] провели дослідження в межах НДДКР роботи компаній агропромислового комплексу, зосередивши увагу на технологічних екологічних інноваціях. Вони констатують, що зазначена схема реалізується невеликими компаніями в межах співпраці, великими – як на умовах співпраці, так й з використанням власних фінансових ресурсів. Saguy I.S. та Sirotinskaya V. [6] фокусували свою увагу на функціонуванні малих і середніх підприємств, зазначаючи про важливість їх адаптації в межах розроблення та впровадження відкритих інновацій. Somwethee P., Aujirapongpan S. та Ru-Zhue J. [7] зосередили свою увагу на поліпшенні інноваційних здібностей персоналу підприємств харчової промисловості, що має позитивний вплив на інноваційний потенціал компаній загалом. CIAA [8] зазначає про труднощі реалізації продуктів і процесів інноваційного характеру на малих і середніх підприємствах, виділяючи такі проблеми: обмеженість ресурсів і проблеми організаційного характеру, недостатній рівень компетенцій в управлінні та стратегічного мислення, важкість у доступі та зборі необхідних інформації та даних. SavorEat [9] повідомляють про те, що діяльність підприємств харчової промисловості зосереджена на коротко- та середньостроковій перспективі, про що свідчать невдачі понад 65% усіх інноваційних продуктів у стратегічному вимірі. Причиною такого стану, за SavorEat, є недоброякісна стратегія розвитку продуктів харчування. Alawamleh M., Al-Hussaini M. та Bani Ismail L. [10] дійшли висновку, що для впровадження відкритих інновацій компаніями харчової промисловості присутні перешкоди у розмірах та обмеженості ринків збуту продукції. Vivona E. та Cruz M. [11] описали доступні процеси впровадження інновацій у бізнес-модель малих і середніх підприємств, особливо в умовах кризових ситуацій: 1) використання наявних ресурсів і знань як реакція на кризу; 2) можливість трансформації наявних ресурсів у нові знання та продукти; та 3) мобілізація можливих ресурсів у напрямі отримання нових знань і ресурсів.

Таким чином, у науковій літературі достатньо всесторонньо висвітлено питання функціонування підприємств харчової промисловості, розроблення та впровадження інновацій в умовах реалізації стратегічного потенціалу підприємств.

Формулювання цілей статті

Метою дослідження є аналіз сучасних тенденцій і визначення впливу інноваційних бізнес-рішень на формування стратегічного потенціалу підприємств харчової промисловості.

Виклад основного матеріалу дослідження

Головним індикатором, що висвітлює інноваційний розвиток економіки України, а отже базується на досягненнях підприємств, що розробляють і впроваджують інновації, є Global Innovation Index, який щорічно оприлюднюється Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (ВОІВ). За даними звіту, за 2018-2020 рр. Україна погіршила загальний інноваційний рейтинг на два пункти й посіла 45 місце серед 131 країни. Інноваційна діяльність обумовлена затратами на інновації та результатами таких витрат. За 2020 р. Україна продемонструвала покращення в інноваційній діяльності, про що свідчить 71 місце у рейтингу інноваційних витрат проти 82 пунктів за 2019 р. та 75 – за 2018 р. Однак відбулося погіршення інноваційної результативності понесених витрат, за яким Україна скотилася на два пункти й зайняла 37 місце [12].

Основними перешкодами щодо інноваційного розвитку є: неефективність інституцій у регуляторній, політичній та бізнес-діяльності; нерозвиненість інноваційної інфраструктури, що проявляється у низькому рівні показника валового нагромадження капіталу у відсотках до валового внутрішнього продукту [13].

В українській статистичній практиці ведення галузевих даних, що стосуються виробництва харчових продуктів велоса не тривавали часу – 2016-2020 рр. та 2018-2020 рр. Використовуючи доступний фактаж автори намагалися представити можливість розвитку підприємств харчової промисловості у стратегічному вимірі. Згідно зі статистичними даними, до діяльності підприємств харчової промисловості належать: виробництво харчових продуктів і напоїв.

За 2016-2020 рр. кількість інноваційно активних підприємств скоротилася у 3,5 разу (табл. 1). Аналогічний тренд простежується і в скороченні частки таких підприємств з виробництва харчових продуктів на 22,5% і виробництва напоїв на 25,2%. Така ситуація зумовлена кількома обставинами: 1) пандемією 2020 р., через що більшість підприємств сповільнила чи заморозила свою інноваційну діяльність та 2) зменшенням обсягів ринків, де працюють такі компанії.

Таблиця 1. Кількість інноваційно-активних підприємств харчової промисловості

Підприємства з	Код за КВЕД-2010	Кількість інноваційно-активних підприємств, одиниць		Частка кількості інноваційно-активних підприємств у загальній кількості підприємств, %	
		2016-2018	2018-2020	2016-2018	2018-2020
Виробництва харчових продуктів	10	708	275	37,2	14,8
Виробництва напоїв	11	99	40	43,4	18,2

Джерело: складено за [14].

Хоча й відбулося суттєве зменшення кількості інноваційно-активних підприємств харчової промисловості та їх питомої ваги, за 2018-2020 рр. відбулося нарощування обсягів реалізованої інноваційної продукції на 429,2 млн грн, попри пандемію упродовж 2020 р., в загальному обсязі реалізованої продукції її частка залишається низькою, і навіть зазнала скорочення на 1,4% (табл. 2). У 2020 р. обсяг реалізованої інноваційної продукції нової для ринку становив всього 40,2% від показника 2018 р., що свідчить про суттєві коригування в інноваційних планах підприємств і відсутності мотивації до їх розроблення у період пандемії та запровадження обмежень щодо пересування громадян в межах країни. Тому підприємства харчової промисловості перейшли до нарощування обсягів реалізованої інноваційної продукції нової лише для підприємства майже на 44%.

Таблиця 2. Обсяг реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) підприємствами харчової промисловості

Підприємства з	Обсяг реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг)				Із загального обсягу реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг), млн грн			
	Млн грн		% до загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств		обсяг реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг), нової для ринку		обсяг реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг), нової лише для підприємства	
	2018	2020	2018	2020	2018	2020	2018	2020
Виробництва харчових продуктів	4415,3	6032,1	0,9	1,1	1163,5	908,7	3251,8	5123,4
Виробництва напоїв	2227,3	1039,8	3,2	1,6	1235,3	56,8	992,0	983,0

Джерело: складено за [14].

Таблиця 3. Витрати на інновації підприємствами харчової промисловості

Підприємства з	Витрати на інновації, млн грн		Зокрема											
			НДР, виконані власними силами				НДР, виконані іншими підприємствами				Інші витрати на інновації (за виключенням НДР)			
			Млн грн		% до загального обсягу витрат на інновації відповідного виду економічної діяльності		Млн грн		% до загального обсягу витрат на інновації відповідного виду економічної діяльності		Млн грн		% до загального обсягу витрат на інновації відповідного виду економічної діяльності	
2018	2020	2018	2020	2018	2020	2018	2020	2018	2020	2018	2020	2018	2020	
Виробництва харчових продуктів	1300,3	2927,3	43,3	256,2	3,3	8,8	1,2	64,1	0,1	2,2	1255,8	2607,0	96,6	89,0
Виробництва напоїв	163,6	581,8	3,2	0,8	2,0	0,1	0,0	0,9	0,0	0,2	160,3	580,1	98,0	99,7

Джерело: складено за [14].

Витрати інноваційної спрямованості підприємствами харчової промисловості за 2018-2020 рр. зросли у 2,4 разу, зокрема НДР (табл. 3), виконані власними силами підприємств – у 5,5 разу, НДР, виконані

іншими підприємствами – 53,5 рази, та інші витрати на інновації (за виключенням НДР) – у 2,3 рази. Необхідно констатувати, що частка підприємств, що самостійно виконують інноваційні дослідження, становила у 2020 р. 7,3%, що на 4,1 в.п. більше ніж у 2018 р., таких підприємств, що передають НДР стороннім підприємствам становила 1,9% у 2020 р. проти 0,1% у 2018 р. Найбільшу частку витрат становлять придбання франшиз та інших дозвільних документів, що досягло 90,8% за 2020 р., хоча й є нижчим за 2018 р. на 5,9%.

З метою покращення бізнес-процесів на інноваційній основі підприємства харчової промисловості мають забезпечувати свою діяльність фінансовими ресурсами. Як відомо, на кожній стадії життєвого розвитку підприємства є різні доступні джерела фінансування, характеристика яких наведена на рис. 1.

Необхідно відзначити, що підприємці намагаються використовувати доступні власні фінансові ресурси у стратегічному горизонті та не опиратися на фінансову підтримку держави. Про це, зокрема, свідчить «сучасний стан інноваційної діяльності, який є наслідком відсутності стратегічного бачення та послідовної державної політики щодо переведення України на інноваційний шлях розвитку» [13]. Про це, зокрема, відзначається в [16], де частка коштів місцевих і Державного бюджетів не перевищує 3-4%.

Доступні джерела фінансування	Насіння/ рання стадія	Розширення/ пізня стадія/ зростання	Стадія зрілості
Власник та безборговий капітал			
Особисті/сімейні заощадження			
Державні дотації			
Філантропія			
Краудфандинг на основі винагороди			
Нерозподілений прибуток			
Борг			
Друзі та родина			
Борг по кредитній картці			
Мікрокредит			
P2P/ринкове кредитування			
Фінтех балансове кредитування			
Державні позики			
Венчурний борг			
Банківські кредити			
Торговий кредит			
Приватні кредитні кошти			
Кредити з кредитами			
Субординований борг/мезонін			
Корпоративні облигації			
Власний капітал (ВК)			
Прискорювачі			
Краудінвестування акцій			
Бізнес-ангели			
Незалежний ВК			
Корпоративний ВК			
Урядовий ВК			
Нетрадиційний ВК			
Власний капітал зростання			
Приватний капітал			
Державний капітал			
Приватні розміщення			

Рис. 1. Основні джерела фінансування протягом життєвого циклу компанії харчової промисловості. Джерело: складено за [15].

чистого виробництва та охорони навколишнього при-родного середовища. Деякі автори вбачають розвиток цього напрямку через трансфер технологій, основними напрямками реалізації якого виступають ноу-хау, угоди на придбання (передання) технологій або ліцензій, ліцензійні договори на використання винаходів, промислових зразків, корисних моделей [26; 27];

б) розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки. Запровадження новітніх досягнень інформаційно-комунікаційних технологій та пов'язаних з ними процесів автоматизації та роботизації свідчить про якісні зміни в діяльності підприємств харчової промисловості, підвищення рівня його інноваційності, зниження матеріальних витрат і витрат на заробітну плату, стимулює

А загальний стан визначається так: «рівень впровадження інновацій є досить низьким, за рівнем технологічності українська промисловість на третину позаду від показників ЄС, за часткою хай-тек-продукції в експорті відстає у чотири-вісім разів, за енергоефективністю – удесятеро» [16].

В Україні формування та реалізація стратегічних пріоритетів у межах інноваційного розвитку затверджується строком до 10 роком Верховною Радою України [17]. Тобто стратегічний горизонт планування й для підприємств має бути у зазначений інтервал часу.

Для виправлення ситуації необхідно сприяти розвитку видів діяльності з високою наукомісткістю, тобто перейти від низькотехнологічної ресурсної до високотехнологічної інноваційної економіки, а державна політика має створювати сприятливі умови насамперед для розвитку виробництва інтелектуальних продуктів, включаючи можливість їх комерціалізації як в Україні, так і у решті світу [13]

Стратегічними пріоритетними напрямками на 2011-2023 рр., зокрема для підприємств харчової промисловості, можна назвати такі [17]:

1) використання енергоефективних, ресурсоощадних технологій, освоєння альтернативних джерел енергії (наприклад, процеси енергоефективності [18], енергоощадні технології [19] тощо);

2) освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів і нанотехнологій. Зазначені заходи, наприклад, включають процеси матеріалоефективності, матеріаломісткості [20] тощо;

3) технологічне оновлення та розвиток підприємств харчової промисловості. Йдеться про інтенсифікацію, модернізацію, розширення виробництва та процесів інвестування [21-24];

4) впровадження нових технологій та обладнання на підприємствах харчової промисловості. Інновації є запорукою прогресу підприємства, тому що їх розроблення та впровадження підвищують конкурентоспроможність і якість продукції [25];

5) широке застосування технологій більш

подальший бізнес-розвиток на інноваційній основі у стратегічному плані [28; 29].

Усі наведені елементи системи є важливими чинниками інноваційного розвитку підприємств і мають суттєвий вплив на ефективність прийняття бізнес-рішень і формування стратегічної політики менеджменту підприємств харчової промисловості. Інноваційна модель розвитку характеризується зростанням частки конкурентоспроможної та якісної продукції на ринку, зокрема нової, покращенням сервісу, впровадженням нової техніки та технологій, підвищенням рівня технічної озброєності працівників, переходом на часткову, а згодом й на повну автоматизацію та роботизацію виробничо-технологічних процесів, зниженням матеріаломісткості продукції, зростанням капіталовіддачі та рентабельності підприємства як за окремими видами продукції, так і загалом, про що свідчить представлений нижче рис. 2.

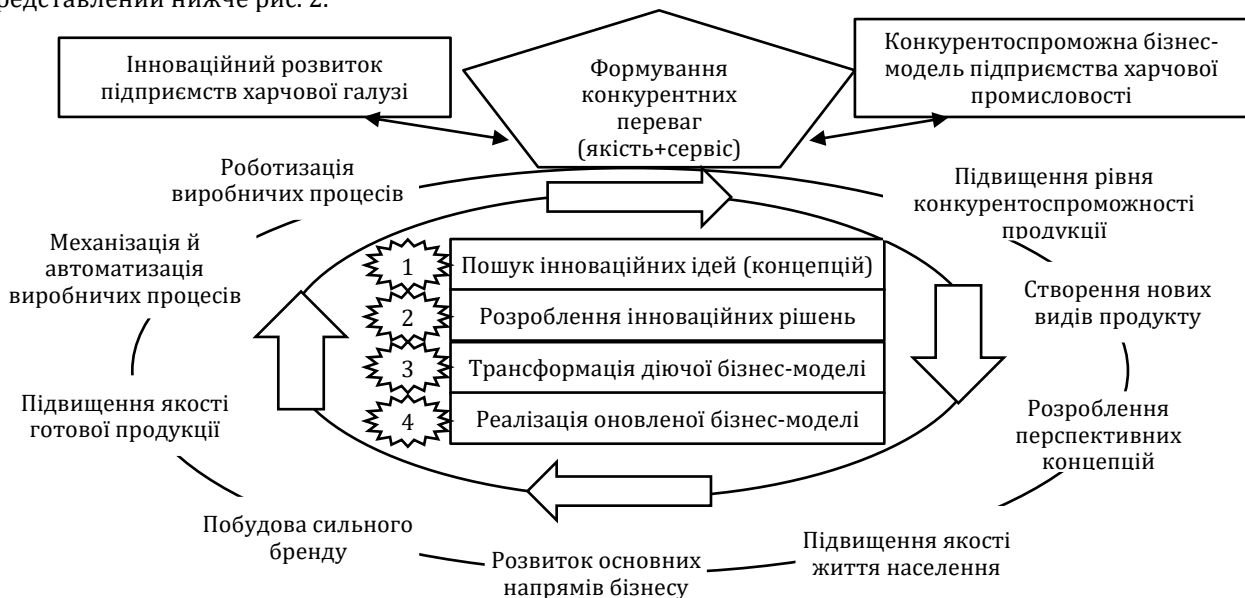

Рис. 2. Інноваційна бізнес-модель формування стратегічного потенціалу підприємства харчової промисловості

Джерело: побудовано авторами з використанням [30].

Будь-яке підприємство намагається підвищити якість продукції, оскільки саме це є стратегічною перевагою і дає можливість бути попереду своїх конкурентів, надаючи більш високий рівень пропозиції та сервісу клієнтам (покупцям) підприємства. За таких умов ідеться про якість як конкурентну можливість і навіть конкурентну необхідність, особливо під час розгляду стратегічного потенціалу підприємств харчової промисловості [31].

Харчова промисловість визнана також однією з провідних галузей економіки нашої країни щодо смарт-спеціалізації у стратегіях розвитку регіонів України до 2027 р. До переліку областей увійшли: Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька та Чернігівська. Загалом кількість смарт-спеціалізацій, що припадає на харчову промисловість становитиме 15, а їх частка 63%, що є найвищим відсотком серед усіх сфер спеціалізації (усього нараховують 17 сфер спеціалізації). Згідно з цією концепцією, смарт-спеціалізація «забезпечить системність та узгодженість інструментів розвитку територій (у нашому випадку зазначених вище) та підприємницьких ініціатив з цілями національної та загальноєвропейської економічної політики, стимулюючи інноваційний розвиток найбільш конкурентоспроможних видів діяльності регіонів» [32].

Конкурентоспроможність є результативною ознакою реалізованих інноваційних бізнесу-рішень підприємства у стратегічному плані, формуючи позитивний імідж і бренд підприємства, про що детально описано в [33-36].

Висновки та перспективи подальших розвідок

Таким чином, інновації є надзвичайно важливими для функціонування підприємств харчової промисловості. Важливою ознакою є ефективне управління процесами інноваційного розвитку підприємства, що відображається на досягненні більш сталих показників і потенційно вигідному становищі на ринку. Очевидність переваг і позитивного впливу інновацій на ефективність бізнес-процесів переконують менеджмент підприємств до покращення та оновлення наявних чи розроблення нових стратегічних програм, планів на період до 10 років. Однак в українських реаліях підприємства орієнтуються не на використання власних інновацій, а використовують франчайзинг, ліцензії, тобто те що є новим для підприємства, однак часто не для ринку. Такий підхід є більш економічним та ефективним для менеджменту підприємства, не вимагає суттєвих інвестицій у розвиток власної виробничо-технологічної бази, кардинальних змін в організації роботи підприємства, переоснащення наявної матеріально-технічної бази тощо. Тому формуючи програму стратегічного бачення, менеджмент

підприємства обов'язково приділяє важливу увагу інноваційним рішенням і їх впливу на бізнес-процеси підприємства.

Література

1. Larina Y. Innovation and marketing strategies of enterprises on the innovative food products market. *Annals of Marketing Management and Economics*. 2017. Vol. 3 (1). P. 33-47. DOI: <https://doi.org/10.22630/AMME.2017.3.1.4>.
2. Axatjonovich A.A. The Affective Factors of Competitiveness of Food Industry Enterprises. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. 2021. Vol. 1(8). P. 366-375. DOI: <https://doi.org/10.24412/2181-1784-2021-8-366-375>.
3. Babayev F. Sources of financing for increasing the competitiveness of the food industry in Azerbaijan. *Scientific Horizons*. 2022. Vol. 25(11). P. 111-119. DOI: [https://doi.org/10.48077/sciHor.25\(11\).2022.111-119](https://doi.org/10.48077/sciHor.25(11).2022.111-119).
4. Bigliardi B., Ferraro G., Filippelli S., Galati F. Innovation Models in Food Industry: A Review of The Literature. *Journal of Technology Management & Innovation*. 2020. Vol. 15(3). DOI: <http://dx.doi.org/10.4067/S0718-27242020000300097>.
5. Rabadán A., González-Moreno Á., Sáez-Martínez F.J. Improving Firms' Performance and Sustainability: The Case of Eco-Innovation in the Agri-Food Industry. *Sustainability*. 2019. Vol. 11. P. 5590. DOI: <https://doi.org/10.3390/su11205590>.
6. Saguy I.S., Sirotinskaya V. Challenges in exploiting open innovation's full potential in the food industry with a focus on small and medium enterprises (SMEs). *Trends in Food Science & Technology*. 2014. Vol. 38(2). P. 136-148. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tifs.2014.05.006>.
7. Somwethee P., Aujirapongpan S., Ru-Zhuc J. The influence of entrepreneurial capability and innovation capability on sustainable organization performance: Evidence of community enterprise in Thailand. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*. 2023. Vol. 9(2). P. 100082. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.joitmc.2023.100082>.
8. CIAA Bottlenecks to innovation in the food industry A reflection paper of the CIAA. URL: https://ec.europa.eu/futurium/en/system/files/ged/15-bottlenecks_to_innovation_in_the_food_industry-ciaa-reflectionpaper.pdf.
9. SavorEat. Product Development of Food: Strategy, Innovations, Trends, and Examples. 2022. URL: <https://savoreat.com/product-development-of-food-strategy-innovations-trends-and-examples/>.
10. Alawamleh M., Al-Hussaini M., Bani Ismail L. Open innovation in the food industry: trends and barriers-a case of the Jordanian food industry. *Journal of Global Entrepreneurship Research*. 2022. Vol. 12(1). P. 279-290. DOI: <https://doi.org/10.1007/s40497-022-00312-6>.
11. Bivona E., Cruz M. Can business model innovation help SMEs in the food and beverage industry to respond to crises? Findings from a Swiss brewery during COVID-19. *British Food Journal*. 2021. Vol. 123(11). P. 3638-3660. DOI: <https://doi.org/10.1108/BFJ-07-2020-0643>.
12. Global Innovation Index 2020. Ukraine. 2020. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020/ua.pdf.
13. Кабінет Міністрів України. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року: Стратегія № 526-р від 10.07.2019 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-r#doc_info.
14. Державна служба статистики України. Економічна статистика. Наука, технології та інновації. 2021. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>.
15. Global innovation index 2020: Who Will Finance Innovation? Thirteenth edition. Ithaca, New York: Cornell University Press, 2020. DOI: <https://doi.org/10.34667/tind.42316>.
16. Національний інститут стратегічних досліджень. Роль підприємництва при впровадженні інновацій для розвитку регіонів України. *Аналітична записка*. 2018. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2018-08/1_Yurchenko-dc64e.pdf.
17. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України № 3715-VI від 08.09.2011 р.
18. Ніценко В.С. Напрямки підвищення енергоефективності на підприємствах харчової промисловості. *Адаптивні стратегії розвитку підприємств харчової промисловості в умовах мінливого світу*: матеріали наукового симпозиуму з міжнародною участю. Одеська національна академія харчових технологій. Одеса: Астропринт, 2017. С. 124-129.
19. Чуприна А.В., Войтюк Ю.І. Ресурсо- та енергоощадні технології компанії ГЕА. *Ресурсо- та енергоощадні технології виробництва і пакування харчової продукції-основні засади її конкурентоздатності*: матеріали V Міжнародної спеціалізованої науково-практичної конференції. Київ. НУХТ, 2016. С. 11-12.
20. Шаповалова Н.П., Ніценко В.С., Фоменко А.О. Шляхи підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів на ПАТ «Карлсберг Україна». *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія «Економічні науки»*. 2017. № 1. С. 109-121.
21. Коткова Н.С. Техніко-технологічне оновлення харчової промисловості України: чинники інвестиційно-інноваційного розвитку. *Проблеми економіки*. 2013. № 4. С. 108-115.
22. Nitsenko V.S., Hanzhurenko I.V., Ingram K.L. The potential for development of oil and fat industry enterprises. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, Серія „Економічні науки”*. 2020. № 3. С. 226-238. DOI: <https://doi.org/10.31359/2312-3427-2020-3-226>.
23. Nitsenko V.S. Innovative development of the oil and fat industry in the context of the functioning of agricultural holdings: the case of Ukraine. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, Серія „Економічні науки”*. 2020. № 2. С. 360-364. DOI: <https://doi.org/10.31359/2312-3427-2020-2-371>.
24. Ставицький О. В. Формування стратегії інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості. *Економіка АПК*. 2011. № 17-18. С. 54-57.
25. Шелудько Е.І. Структурно-технологічні засади модернізації харчової промисловості України. *Ефективна економіка*. 2010. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=404>.
26. Кваша Т.К., Паладченко О.Ф., Молчанова І.В. Трансфер технологій як реалізація науково-технічного та інтелектуального потенціалу України. *Наука, технології, інновації*. 2018. № 1. С. 72-79.
27. Приходько В.П. Шляхи реалізації пріоритетів інвестиційного забезпечення інноваційних проектів регіонального розвитку. *Ефективна економіка*. 2010. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1603>.
28. Удовичька Є.А. Економічні аспекти розвитку робототехніки в Україні. *Журнал науковий огляд*. 2016. № 5(26). С. 1-8.
29. Системи машинного зору роботів. Історія розвитку, сфери застосування, плани на майбутнє. Робототехніка

- Україна. 2017. URL: <https://robotics.ua/systemy-mashynnoho-zrenyia-ystoryia-prumery-plany/>.
30. Гросул В.А., Чатченко О.Є. Інноваційні технології оновлення бізнес-моделі підприємства ресторанного господарства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Випуск 27(1). С. 39-44. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2019-27-7>.
 31. Чорна Н. П. Інноваційний розвиток сфери виробництва продуктів харчування та ризику продовольчої безпеки: монографія. Львів: Ліга-Прес, 2012. 296 с.
 32. Шевченко А. В. Інструменти активізації інноваційного розвитку у промисловості України на засадах смарт-спеціалізації. Національний інститут стратегічних досліджень. 2021. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-12/smart-spetsializatsiya.pdf>.
 33. Ніценко В.С. Механізми розвитку інтегрованих підприємницьких структур в агропродовольчій сфері: проблеми теорії та практики: монографія. Херсон: Видавець Грін Д.С., 2014. 352 с.
 34. Андреева Н.М., Головченко О.М., Маркіна І.А., Ніценко В.С. Конкурентоспроможність підприємств в умовах ринкової економіки: монографія. Одеса: БМБ, 2014. 292 с.
 35. Гавриш В.І., Яценко О.М., Перебийніс В.І. Конкурентоспроможність підприємств в умовах ринкової економіки: монографія. Одеса: БМБ, 2015. 174 с.
 36. Мостенська Т.Л., Омельченко В.Я., Красноруцький О.О., Ушкаренко Ю.В., Скопенко Н.С. Конкурентоспроможність підприємств в умовах ринкової економіки: монографія. Одеса: БМБ, 2015. 572 с.

References

1. Larina, Y. (2017). «Innovation and marketing strategies of enterprises on the innovative food products market». *Annals of Marketing Management and Economics*. Vol. 3 (1). pp. 33-47. DOI: <https://doi.org/10.22630/AMME.2017.3.1.4>.
2. Axatjonovich, A.A. (2021). «The Affective Factors of Competitiveness o Food Industry Enterprises». *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. Vol. 1(8). pp. 366-375. DOI: <https://doi.org/10.24412/2181-1784-2021-8-366-375>.
3. Babayev, F. (2022). «Sources of financing for increasing the competitiveness of the food Industry in Azerbaijan». *Scientific Horizons*. Vol. 25(11). pp. 111-119. DOI: [https://doi.org/10.48077/scihor.25\(11\).2022.111-119](https://doi.org/10.48077/scihor.25(11).2022.111-119).
4. Bigliardi, B., Ferraro, G., Filippelli, S., Galati, F. (2020). «Innovation Models in Food Industry: A Review of The Literature». *Journal of Technology Management & Innovation*. Vol. 15(3). DOI: <http://dx.doi.org/10.4067/S0718-27242020000300097>.
5. Rabadán, A., González-Moreno, Á., Sáez-Martínez, F.J. (2019). «Improving Firms' Performance and Sustainability: The Case of Eco-Innovation in the Agri-Food Industry». *Sustainability*. Vol. 11. pp. 5590. DOI: <https://doi.org/10.3390/su11205590>.
6. Saguy, I.S., Sirotinskaya, V. (2014). «Challenges in exploiting open innovation's full potential in the food industry with a focus on small and medium enterprises (SMEs)». *Trends in Food Science & Technology*. Vol. 38(2). pp. 136-148. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tifs.2014.05.006>.
7. Somwethee, P., Aujirapongpan, S., Ru-Zhue, J. (2023). «The influence of entrepreneurial capability and innovation capability on sustainable organization performance: Evidence of community enterprise in Thailand». *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*. Vol. 9(2). pp. 100082. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.joitmc.2023.100082>.
8. CIAA Bottlenecks to innovation in the food industry A reflection paper of the CIAA. Available at: https://ec.europa.eu/futurium/en/system/files/ged/15-bottlenecks_to_innovation_in_the_food_industry-ciaa-reflectionpaper.pdf.
9. SavorEat. Product Development of Food: Strategy, Innovations, Trends, and Examples. (2022). Available at: <https://savoreat.com/product-development-of-food-strategy-innovations-trends-and-examples/>.
10. Alawamleh, M., Al-Hussaini, M., Bani Ismail, L. (2022). «Open innovation in the food industry: trends and barriers-a case of the Jordanian food industry». *Journal of Global Entrepreneurship Research*. Vol. 12(1). pp. 279-290. DOI: <https://doi.org/10.1007/s40497-022-00312-6>.
11. Bivona, E., Cruz, M. (2021). «Can business model innovation help SMEs in the food and beverage industry to respond to crises? Findings from a Swiss brewery during COVID-19». *British Food Journal*. Vol. 123(11). pp. 3638-3660. DOI: <https://doi.org/10.1108/BFJ-07-2020-0643>.
12. Global Innovation Index 2020. Ukraine. (2020). Available at: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020/ua.pdf.
13. Kabinet Ministriv Ukrainy. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku sfery innovatsijnoi diial'nosti na period do 2030 roku: Stratehiiia. (2019). [Cabinet of Ministers of Ukraine. On the approval of the Strategy for the development of the sphere of innovative activity for the period until 2030: Strategy]. № 526-r dated July 10, 2019. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-r#doc_info.
14. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Ekonomichna statystyka. Nauka, tekhnolohii ta innovatsii. (2021). [State Statistics Service of Ukraine. Economic statistics. Science, technology and innovation]. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua>.
15. Global innovation index 2020: Who Will Finance Innovation? Thirteenth edition. Ithaca, New York: Cornell University Press. (2020). DOI: <https://doi.org/10.34667/tind.42316>.
16. Natsional'nyj instytut stratehichnykh doslidzhen'. Rol' pidpriemnytstva pry vprovadzhenni innovatsij dlia rozvytku rehioniv Ukrainy. Analitichna zapyska. (2018). [State Statistics Service of Ukraine. Economic statistics. Science, technology and innovation]. Available at: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2018-08/1_Yurchenko-dc64e.pdf.
17. Pro priorityetni napriamy innovatsijnoi diial'nosti v Ukraini: Zakon Ukrainy. (2011). [On the priority areas of innovative activity in Ukraine: Law of Ukraine]. № 3715-VI dated September 8, 2011.
18. Nitsenko, V.S. (2017). «Directions for increasing energy efficiency at food industry enterprises». *Adaptyvni stratehii rozvytku pidpriemstv kharchovoi promyslovosti v umovakh minlyvoho svitu*. [Napriamky pidvyschennia enerhoefektyvnosti na pidpriemstvakh kharchovoi promyslovosti]. *Proceeding of the Materials of naukovoho sympoziumu z mizhnarodnoiu uchastiu. Odes'ka natsional'na akademiia kharchovykh tekhnolohij*. Odesa: Astroprint. pp. 124-129.

19. Chupryna, A.V., Vojtiuk, Yu.I. (2016). «Resource- and energy-saving technologies of GEA company». *Resurso- ta enerhooschadni tekhnologii vyrobnytstva i pakuvannia kharchovoi produktsii-osnovni zasady ii konkurentozdatnosti*. [Resurso- ta enerhooschadni tekhnologii kompanii HEA]. *Proceeding of the Materials of V Mizhnarodnoi spetsializovanoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Kyiv. NUKhT. pp. 11-12.
20. Shapovalova, N.P., Nitsenko, V.S., Fomenko, A.O. (2017). «Bulletin of the KHNAU named after V.V. Dokuchaeva Series "Economic Sciences"». *Visnyk KhNAU im. V.V. Dokuchaieva. Seriiia «Ekonomichni nauky»*. № 1. pp. 109-121.
21. Kotkova, N.S. (2013). «Technical and technological renewal of the food industry of Ukraine: factors of investment and innovation development». *Problemy ekonomiky*. № 4. pp. 108-115.
22. Nitsenko, V.S., Hanzhurenko, I.V., Ingram, K.L. (2020). «The potential for development of oil and fat industry enterprises». *Visnyk KhNAU im. V.V. Dokuchaieva, Seriiia „Ekonomichni nauky”*. № 3. pp. 226-238. DOI: <https://doi.org/10.31359/2312-3427-2020-3-226>.
23. Nitsenko, V.S. (2020). «Innovative development of the oil and fat industry in the context of the functioning of agricultural holdings: the case of Ukraine». *Visnyk KhNAU im. V.V. Dokuchaieva, Seriiia „Ekonomichni nauky”*. № 2. pp. 360-364. DOI: <https://doi.org/10.31359/2312-3427-2020-2-371>.
24. Stavys'ts'kyj, O.V. (2011). «Formation of the strategy of innovative development of food industry enterprises». *Ekonomika APK*. № 17-18. pp. 54-57.
25. Shelud'ko, E.I. (2010). «Structural and technological principles of modernization of the food industry of Ukraine». *Efektivna ekonomika*. № 11. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=404>.
26. Kvasha, T.K., Paladchenko, O.F., Molchanova, I.V. (2018). «Transfer of technologies as realization of scientific, technical and intellectual potential of Ukraine». *Nauka, tekhnologii, innovatsii*. № 1. pp. 72-79.
27. Prykhod'ko, V.P. (2010). «Ways of implementing investment support priorities for innovative projects of regional development». *Efektivna ekonomika*. № 5. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1603>.
28. Udovyts'ka, Ye.A. (2016). «Economic aspects of the development of robotics in Ukraine». *Zhurnal naukovyj ohliad*. № 5(26). pp. 1-8.
29. Systemy mashynnoho zoru robotiv. Istoriia rozvytku, sfery zastosuvannia, plany na majbutnie. Robototekhnika Ukraina. (2017). [Machine vision systems of robots. History of development, areas of application, plans for the future. Robotics Ukraine]. Available at: <https://robotics.ua/systemy-mashynnoho-zrenyia.-ystoryia-prymery-plany/>.
30. Hrosul, V.A., Chatchenko, O.Ye. (2019). «Innovative technologies for updating the business model of a restaurant enterprise». *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu*. Issue 27(1). pp. 39-44. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2019-27-7>.
31. Chorna, N.P. (2012). *Innovatsijnyj rozvytok sfery vyrobnytstva produktiv kharchuvannia ta ryzyky prodovol'choi bezpeky*. [Innovative development of the sphere of food production and food safety risks]. Liha-Pres. L'viv. Ukraine.
32. Shevchenko, A.V. Instrumenty aktyvizatsii innovatsijnoho rozvytku u promyslovosti Ukrainy na zasadakh smart-spetsializatsii. Natsional'nyj instytut stratehichnykh doslidzhen'. (2021). [Tools of activation of innovative development in the industry of Ukraine on the basis of smart specialization]. Available at: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-12/smart-spetsializatsiya.pdf>.
33. Nitsenko, V.S. (2014). *Mekhanizmy rozvytku intehrovanykh pidprijemnyts'kykh struktur v ahroprodovol'chij sferi: problemy teorii ta praktyky*. [Development mechanisms of integrated business structures in the agro-food sector: problems of theory and practice]. Vydavets' Hrin D.S.. Kherson. Ukraine.
34. Andrieieva, N.M., Holovchenko, O.M., Markina, I.A., Nitsenko, V.S. (2014). *Konkurentospromozhnist' pidprijemstv v umovakh rynkovoï ekonomiky*. [Competitiveness of enterprises in the market economy]. VMV. Odesa. Ukraine.
35. Havrysh, V.I., Yatsenko, O.M., Perebyjnis, V.I. (2015). *Konkurentospromozhnist' pidprijemstv v umovakh rynkovoï ekonomiky*. [Competitiveness of enterprises in the market economy]. VMV. Odesa. Ukraine.
36. Mostens'ka, T.L., Omel'chenko, V.Ya., Krasnoruts'kyj, O.O., Ushkarenko, Yu.V., Skopenko, N.S. (2015). *Konkurentospromozhnist' pidprijemstv v umovakh rynkovoï ekonomiky*. [Competitiveness of enterprises in the market economy]. VMV. Odesa. Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 21.12.2023 р.